Emro Science and Education
Open-access scientific journal
Journal homepage: https://journal.emro.uz

OPEN ACCESS

CONFERENCE PAPER OPEN ACCESS

Vol. 2 No. 1 (2025) · “Raqamli iqtisodiyot sharoitida hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish va yuqori iqtisodiy o‘sish sur’atlarini ta’minl...

1. A.A.Karimov, A.K.Ibragimov, N.K.Rizaev, N.M. Imamova – Buxgalteriya hisobi: xalqaro moliyaviy hisobot standartlari / Darslik – T.: «MOLIYA», 2020 – 310 b.
2. Ш.Т.Эргашева. Международные стандарты финансовой отчетности. Учебник. – Т. : “Иннавацион ривожланиш нашриёт – матбаа уйи”, 2021. – 424 с.

AXBOROT TEXNOLOGIYALARINI MOLIYA TIZIMIGA TADBIQI

Yusupov Muhtorjon
TDIU Andijon fakulteti dotsenti
Toshboyeva Xusnida Alisherovna
“Moliya va moliyaviy texnologiyalar”yo’nalishi talabasi.
Tel:+99888 850-45-75
E-mail.@husnidatoshboyeva98.com.uz

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada moliyaviy boshqaruv va unda zamonaviy axborot texnologiyalarining tadbiq etilishi orqali olinayotgan natijalar xakida fikrlar bildirilgan. SHuningdek axborot texnologiyalarining moliya tizimida boshqaruv jarayonlariga tadbiq qilinishi zamonaviy moliyaviy muassasalarning samaradorligini oshirish, xizmatlar sifatini yaxshilash va mijozlar ishonchini qozonishda muhimligi va moliya tizimida qo‘llanilishining asosiy turlari tavsiflangan.

Kalit so’zlar: moliya tizimi, elektron to‘lov tizimlari, bank axborot tizimlari, blokcheyn texnologiyasi, Sun’iy intellect, platforma

Kirish

Bugungi globallashuv jarayonida axborot texnologiyalari har bir sohada muhim o‘rin egallab bormoqda. Ayniqsa, moliya tizimi kabi murakkab va dinamik sohalarda bu texnologiyalarning roli tobora ortib bormoqda. Moliya bozorlarining tezkor ishlashi, bank xizmatlarining avtomatlashtirilishi, elektron to‘lov tizimlarining kengayishi – bularning barchasi axborot texnologiyalarisiz tasavvur qilib bo‘lmaydi. Zamonaviy texnologiyalar orqali nafaqat moliyaviy operatsiyalar soddalashtirilmoqda, balki ularning xavfsizligi va shaffofligi ham ta’minlanmoqda. Shu sababli, moliya tizimini samarali boshqarishda axborot texnologiyalarining tadbiqi bugungi kunning dolzarb masalalaridan biridir. Ushbu maqolada axborot texnologiyalarining moliya tizimidagi o‘rni, ularning boshqaruv jarayoniga ta’siri va kelajakdagi istiqbollari yoritib beriladi.

Adabiyotlar sharxi.

Qodirov A. va Tursunov O. (2021) axborot texnologiyalarining moliyaviy operatsiyalarni tezlashtirishi va shaffofligini oshirishini ta’kidlaydi. To‘xtayev S.A.

Published: 24.05.2025
Cite this article: Yusupov Muhtorjon, Toshboyeva Xusnida Alisherovna (2025). Axborot texnologiyalarini moliya tizimiga tadbiqi. Emro Science and Education, 2(1). https://journal.emro.uz/public/maqola/349
© 2025 The Author(s). Published by Emro Science and Education. This is an open access article.

(2020) esa moliya tizimida raqamli texnologiyalar yordamida boshqaruv va nazorat kuchayishini ko‘rsatadi. Rakhimov A.A. (2022) moliya sohasida axborot xavfsizligi masalalarining dolzarbligini alohida qayd etadi. Karimov M. va Islomov D. (2021) raqamli iqtisodiyotning rivojlanishida Big Data va Sun’iy intellekt texnologiyalarining o‘rni katta ekanligini ko‘rsatadi. Mishkin F.S. (2020) moliya bozorlari va bank tizimining texnologiyalar ta’sirida qanday o‘zgarayotganini tahlil qiladi. Brynjolfsson va McAfee (2014) raqamli texnologiyalar moliyaviy xizmatlarni avtomatlashtirib, samaradorlikni oshirayotganini ta’kidlaydi. World Bank (2023) hisobotida raqamli texnologiyalar moliyaviy inklyuziyani kengaytirayotgani haqida ma’lumotlar keltirilgan. OECD (2022) esa moliya tizimining raqamli transformatsiyasi global moliyaviy barqarorlikka ijobiy ta’sir ko‘rsatayotganini ko‘rsatadi.

Tadqiqot metodologiyasi.

Tadqiqot ishini bajarishda kuzatish, ma’lumotlarni yig’ish, umumlashtirish, taqqoslash, mahalliy va xorijiy olimlarning moliya va boshqaruv faoliyatidagi iqtisodiy qarashlari, sohadagi muammolar va ularning yechimlari bo’yicha izlanishlari hamda sohaga doir qonuniy va me’yoriy-huquqiy hujjatlar o’rganilib, xulosa va takliflar ishlab chiqildi.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Moliya tizimi – bu davlat va jamiyatning iqtisodiy hayotini boshqarishda muhim rol o‘ynaydigan sohalardan biridir. U nafaqat pul resurslarini to‘plash va taqsimlash, balki mamlakat ichidagi iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda ham muhim ahamiyatga ega. Axborot texnologiyalarining rivojlanishi moliya tizimini yanada samarali, tezkor va shaffof boshqarish imkonini yaratmoqda.

Bugungi kunda banklar, sug‘urta kompaniyalari, investitsiya fondlari kabi moliyaviy institutlar o‘z faoliyatlarida axborot tizimlaridan keng foydalanmoqda. Masalan, onlayn banking, mobil ilovalar, elektron to‘lovlar va avtomatlashtirilgan moliyaviy hisobotlar – bularning barchasi texnologiyalarning moliya sohasidagi muhim tadbiqidir.Shuningdek, axborot texnologiyalari yordamida katta hajmdagi moliyaviy ma’lumotlarni tahlil qilish, moliyaviy xavflarni oldindan bashorat qilish va samarali boshqaruv qarorlarini qabul qilish imkoniyati yaratiladi. Bu esa o‘z navbatida, moliya tizimining raqobatbardoshligini oshiradi va xizmat ko‘rsatish sifatini yaxshilaydi.

Umuman olganda, axborot texnologiyalarining moliya tizimidagi o‘rni kundan kunga ortib bormoqda. Bu texnologiyalar moliyaviy xizmatlarni nafaqat soddalashtirib, balki ularni aholi uchun qulay va ochiq holga keltirishda ham muhim vositaga aylangan.

Axborot texnologiyalarini moliya tizimida samarali boshqaruv vositasi sifatida joriy qilish turli yo‘llar orqali amalga oshiriladi. Ushbu texnologiyalar moliyaviy operatsiyalarni tezkorlik bilan bajarish, inson omilini kamaytirish va qarorlar qabul qilishni avtomatlashtirishga xizmat qiladi.

Birinchidan, elektron to‘lov tizimlari moliyaviy xizmatlarning eng asosiy yo‘nalishlaridan biridir. Elektron to‘lov platformalari – Click, Payme, Uzcard, Humo kabi tizimlar fuqarolar va tashkilotlar o‘rtasidagi pul muomalasini qulay, xavfsiz va shaffof tarzda amalga oshirish imkonini bermoqda. Bu kabi tizimlar nafaqat mijozlar uchun qulaylik yaratadi, balki banklar uchun ham real vaqt rejimida nazorat va boshqaruvni osonlashtiradi.

Ikkinchidan, moliyaviy institutlarda avtomatlashtirilgan axborot tizimlari joriy etilmoqda. Bu tizimlar orqali moliyaviy hisobotlar yuritilishi, xarajatlar va daromadlar nazorat qilinishi, mijozlar bazasi yuritilishi va risklarni baholash jarayonlari ancha samarali bo‘lmoqda.

Uchinchidan, sun’iy intellekt va raqamli tahlil vositalari moliyaviy boshqaruvda keng qo‘llanilmoqda. Masalan, sun’iy intellekt asosida ishlovchi dasturlar bank kreditlarini baholash, firibgarlik holatlarini aniqlash yoki investitsion qarorlar qabul qilishda katta yordam bermoqda.Shuningdek, blokcheyn texnologiyasi ham moliya tizimida tobora keng qo‘llanilmoqda. Bu texnologiya ma’lumotlarning o‘zgarmas va ishonchli bo‘lishini ta’minlab, tranzaksiyalarni xavfsiz va tez bajarish imkonini beradi.

Axborot texnologiyalarining moliya tizimida boshqaruv jarayonlariga tadbiq qilinishi zamonaviy moliyaviy muassasalarning samaradorligini oshirish, xizmatlar sifatini yaxshilash va mijozlar ishonchini qozonishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Axborot texnologiyalarining moliya tizimida qo‘llanilishining asosiy turlari quyidagilardan iborat bo’lib, ular quyidagicha tavsiflanadi.

1.Elektron to‘lov tizimlari:

To‘lov tizimlari (onlayn banking, mobil to‘lovlar);

Payme, Click, Apelsin, UzCard va Humo orqali to‘lovlarni real vaqt rejimida amalga oshirish;

Naqd pulga bo‘lgan ehtiyoj kamayadi, xizmatlar tezlashadi va nazorat osonlashadi.

2. Bank axborot tizimlari (Core Banking System):

Avtomatlashtirilgan bank tizimlari;

Temiryo‘lbank, Ipoteka-bank, Agrobank kabi banklarda mijozlar hisobvaraqlarini yurituvchi yagona axborot tizimi;

Tez va aniq hisob-kitob, barcha filiallarda yagona ma’lumotlar bazasi.

3. Blokcheyn texnologiyasi:

Ma’lumotlarni xavfsiz saqlash va tasdiqlash texnologiyasi;

Kriptovalyutalar (Bitcoin, Ethereum), transchegaraviy to‘lovlarda foydalanish;

Yozuvlar o‘zgarmas bo‘ladi, tranzaksiyalar ishonchli va ochiq amalga oshiriladi.

4. Moliyaviy mobil ilovalar:

Mijozlarga mo‘ljallangan interfeysli ilovalar;

TBC Bank, Anorbank, Kapitalbank ilovalari orqali kartalarni boshqarish, to‘lovlar qilish;

Foydalanuvchi o‘z moliyasini istalgan joydan boshqara oladi.

Axborot texnologiyalarining moliya sohasiga keng joriy qilinishi ko‘plab qulayliklarni yaratgan bo‘lsa-da, bu jarayonda bir qator muammolar va xavf-xatarlar ham yuzaga kelmoqda. Ushbu muammolarni aniqlab, ularni bartaraf etish yo‘llarini topish — zamonaviy moliyaviy boshqaruvning muhim vazifalaridan biridir.

Eng asosiy muammo bu — kiberxavfsizlik masalasi. Moliyaviy ma’lumotlar — eng muhim va maxfiy axborot hisoblanadi. Ularni himoya qilish zarurati texnologiyalar taraqqiyoti bilan yanada dolzarb bo‘lib bormoqda. Xakerlik hujumlari, firibgarliklar, ma’lumotlar o‘g‘riligi kabi holatlar banklar va mijozlar uchun jiddiy xavf tug‘diradi. Shu sababli, moliyaviy tashkilotlar har doim xavfsizlik tizimlarini yangilab borishga majbur bo‘lmoqda.

Yana bir muammo bu — texnologik notenglik. Ya’ni, barcha moliyaviy muassasalar yoki mijozlar bir xil texnik imkoniyatlarga ega emas. Masalan, uzoq hududlardagi aholining internetga kirish imkoni cheklangan bo‘lishi mumkin, bu esa ularning raqamli moliyaviy xizmatlardan foydalanishini qiyinlashtiradi. Bundan tashqari, kadrlar salohiyatining pastligi ham muammolardan biridir. Yangi texnologiyalarni samarali joriy qilish uchun malakali IT-mutaxassislar, raqamli xavfsizlik bo‘yicha ekspertlar va texnik bilimga ega moliyachilar kerak bo‘ladi.

Shunga qaramay, istiqbolda axborot texnologiyalarining moliya tizimida yanada kengroq joriy qilinishi kutilmoqda.

Asosan:

Sun’iy intellekt asosidagi moliyaviy maslahat xizmatlari;

Blokcheyn orqali xalqaro to‘lovlarni tezlashtirish;

Raqamli valyutalar (CBDC - markaziy banklar tomonidan yaratilgan raqamli pul birligi);

Katta ma’lumotlar (Big Data) orqali moliyaviy tahlillarni chuqurlashtirish kabi yo‘nalishlar rivojlanmoqda.

Kelajakda bu texnologiyalar orqali moliyaviy xizmatlar yanada shaffof, tezkor va mijozga yo‘naltirilgan shaklga keladi. Biroq bu uchun davlat siyosati, huquqiy baza va texnologik infratuzilma bilan birgalikda rivojlanishi zarur.

Xulosa va takliflar

Xulosa qilib aytganda, axborot texnologiyalari zamonaviy moliya tizimining ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Ular moliyaviy xizmatlar ko‘rsatish sifatini oshirish, boshqaruv jarayonlarini avtomatlashtirish, xarajatlarni kamaytirish va eng muhimi — mijozlarga qulaylik yaratish kabi ko‘plab afzalliklarga ega. Elektron to‘lov tizimlari, mobil ilovalar, sun’iy intellekt va blokcheyn texnologiyalari moliya sohasining tubdan o‘zgarishiga sabab bo‘layotgan asosiy omillardir.

Shunga qaramay, bu jarayonda muammolar ham mavjud: kiberxavfsizlik tahdidlari, texnologik tengsizlik va malakali kadrlar yetishmovchiligi kabi masalalar dolzarb bo‘lib qolmoqda. Ushbu muammolarni tizimli tarzda hal etish orqali axborot texnologiyalarining moliya tizimidagi samaradorligini yanada oshirish mumkin.

Kelajakda raqamli texnologiyalarning moliya sohasida qo‘llanilishi kengayib, xizmatlar sifatining oshishiga, boshqaruvda shaffoflik va ishonchlilikning mustahkamlanishiga xizmat qiladi. Bu esa butun iqtisodiy taraqqiyotga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Qodirov A., Tursunov O. Axborot texnologiyalari va tizimlari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021.
2. To‘xtayev S.A. Moliya tizimi va uni boshqarish asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
3. Rakhimov A.A. Axborot xavfsizligi: nazariya va amaliyot. – Toshkent: Sharq, 2022.
4. Karimov M., Islomov D. Raqamli iqtisodiyot: nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021.
5. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy sayti – www.cbu.uz
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori, 2020-yil 28-aprel, PQ–4699-son “Raqamli O‘zbekiston–2030” strategiyasi to‘g‘risida.
7. World Bank Report. Financial Inclusion and Digital Technology, 2023.
8. OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development). Digital Transformation in Finance, 2022.

ISSUES OF HARMONIZING TAX EXEMPTIONS GRANTED TO INDIVIDUALS

Eshonov Muhammad Ayyub Khoshimjon o’g’li,
PhD in economics, associate professor.
Andijan state institute of technology

Tax exemptions, as an integral part of tax relations, are primarily aimed at providing social support to individuals. Therefore, implementing tax exemptions within tax policy requires careful consideration and the establishment of effective mechanisms to enhance their impact.

One such mechanism is the provision of various tax exemptions to individuals under the Tax Code of the Republic of Uzbekistan. For instance, individuals awarded the titles of "Hero of Uzbekistan," "Hero of the Soviet Union," or "Hero of Labor," as well as those honored with all three degrees of the "Shuhrat" Order, are granted several tax exemptions. According to Article 380 of the Tax Code, their income received in the form of wages is exempt from personal income tax up to 1.41 times the minimum wage per month (1,155,000 UZS × 1.41 = 1,628,550 UZS).

Furthermore, as stipulated in the final paragraph of Article 380, these individuals are also exempt from taxes on income received in the form of interest, dividends, and passive income from leasing property.

Articles 421 and 436 of the Tax Code provide that these individuals are fully exempt from property and land taxes.

As observed, these heroes not only benefit from exemptions on various types of taxes but also receive exemptions on passive income. Therefore, considering that heroes constitute a small segment of the population, it would be more appropriate to apply a single type of tax exemption to them, thereby enhancing the attractiveness of the granted exemption.

Regarding pensioners, Article 421 of the Tax Code stipulates that property owned by them up to 60 square meters is exempt from taxation. This exemption also applies to one of the parents in families with ten or more children.

However, families with ten or more children are virtually nonexistent in our country today. Thus, maintaining such exemptions merely complicates the Tax Code without serving a practical purpose. This exemption, inherited from the Soviet era, was intended to address demographic issues. Given that demographic challenges are